

Vill-løk (*Allium oleraceum*)

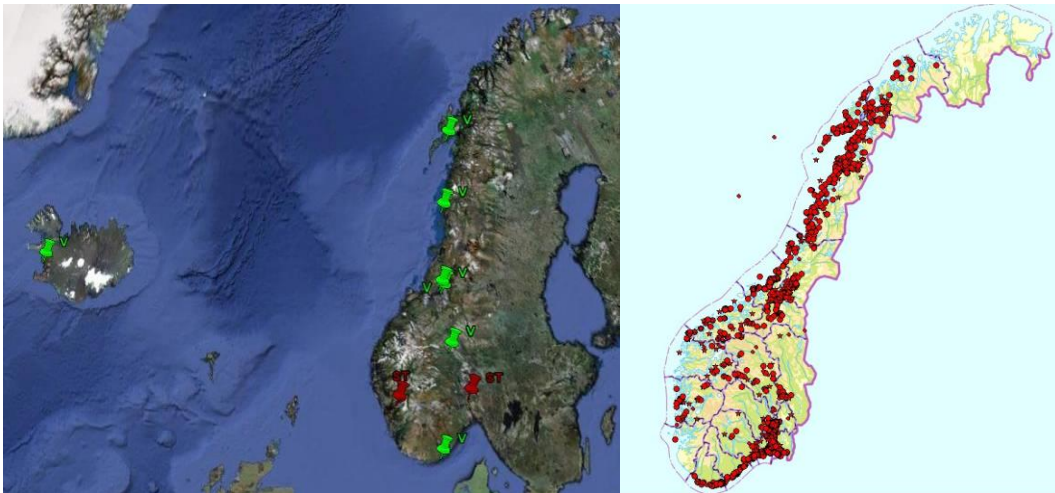
(Engelsk: Field Garlic; Norsk: Vill-løk; Dansk: Vild løg; Svensk: Backlök; Islandsk: Villilaukur; Finsk: Nurmilaukka)

Strandløk (*Allium vineale*)

(Engelsk: Crow Garlic; Norsk: Strandløk; Dansk: Sand-Løg; Svensk: Sandlök; Finsk: Hietalaukka)

“Andre enn botanikere skjelner ikke mellom *Allium oleraceum*, *A. vineale* og *A. scorodoprasum*” skrev Ove Arbo Høeg i Planter og Tradisjoner. Han kunne fortelle videre at de ”Er spist av barn. Dette er spesielt opplyst fra Lesja, hvor barna om våren grov opp og åt både ”rota og graset.....Den er også brukt i husholdningen: Kvikne, hvor de også plantet inne ved husene; Kviteseid; Valle Randesund; Sortland; Kvæfjord, hvor de også brukte den som graslauk på fiskesuppe o.a.”

Vill-løk er nokså vanlig på Østlandet nord til Lom til nesten 900 moh og ellers langs kysten nord til Troms, mens strandløk er en kystnær art som finnes nord til Sande i Møre og Romsdal. Vill-løk er en aggressiv ugressplante i en hage pga rikelig med små toppløk (yngleknopper). Tross dette finnes det faktisk en kultivar ”Hair” (”Hårete”, se Figur 4), men det er usikker hvilken art dette egentlig er – den er sett til salgs både som *A. vineale*, *oleraceum* og *sphaerocephalon*!

Figur 1 Kart over lokaliteter hvor Vill-løk (Grønn) og Strandløk (Rød) er innsamlet i prosjektet; utbredelse av vill-løk i Norge.

Matløk-prosjektet har resultert i 6 aksesjoner av vill-løk fra Norge samt en fra Island. Vi har også fått 1 aksesjon av strandløk.

Vill-løk historiene

Her har vi samlet noen av historiene bak vill-løk aksesjonene.

For noen år siden fikk undertegnede tips fra *Olav Storli på Frosta* i ST om en løk som de lokalt kaller *Geirlauk* på Tautra. Helt tilfeldigvis våren 2008 fikk undertegnede hagebesøk av Lars Støre Gullichsenen og en kompis, Jørn Andersen (de var primært interessert i humle og urter til ølbrygging). Jørns far er Ståle Andersen, kokk, gartner og nærmeste nabo til klosterruinene på Tautra og Jørn kjente godt til geirlauken gjennom hans far og besteforeldrene sine. Han lovt å prøve å skaffe noen løk, men han fortalte at de hadde måtte slutte å fortelle folk hvor plantene var, da de holder på å bli utplukket av tilreisende! Løkene ble levert dagen etter og skuffelsen var stor når det viste seg at det var rett og slett vill-løk (*Allium oleraceum*), en plante som finnes lokalt flere steder langs Trondheimsfjorden (se også omtalen ovenfor av Malvik-populasjonen).

Men, dette var ikke slutten på denne historien. På et seminar i Danmark (Plants that Tell Stories) kom undertegnede i prat med en Dansk forsker og han kunne fortelle en spennende historie fra Island med trønderske røtter. På Island finnes det kun en viltvoksende løk, *Allium oleraceum*, og den er ekstremt sjelden og finnes i et avgrenset område, Borgarfjörður i Vest Island (Figur 1).

En engelsk kollega av Dansken hadde avdekket en historie om en Engelsk misjonær biskop som hadde tatt med seg vill-løken når han bosatt seg i Borgarfjörður i minst 20 år på 1000-tallet! Løken hadde forvillet seg og klarte seg bra sannsynligvis fordi dette er et geotermisk område med tilhørende lokalt klima. Utrolig nok gikk historien på at vedkommende biskopen hadde faktisk tatt med seg løken fra Nidaros (Trondheim) og løkene hadde blitt hentet fra en øy utenfor byen! Det er to muligheter med historiske røtter: Munkholmen og Tautra! Kunne det være slik at navnet Geirlauk fra Tautra var faktisk svært gammelt og at det er en forbindelse med populasjonen på Island? Sirkelen kan kanskje avsluttes når det kan fortelles at i forkanten av seminaret i Danmark hadde undertegnede tatt kontakt med Reykjavik Botaniske Hagen med tanke på å bytte *Allium* frø. Det viste seg at de hadde materialet av Borgarfjörður-løken og februar 2009 kom løken tilbake til Trondheim nesten 1.000 år senere! Så, nå kan vi evt. sammenligne det islandske og norske materialet. *Jeg har ikke klart å få et svar fra den engelsk-danske forskeren henvendelsene om dette og det viser seg at han var i Trondheim og besøkte Ringve og Munkholmen....* Historien også vitner om at vill-løk var faktisk verdsatt i Vikingetiden og dette også styrker teorien om at dette var et av artene som var dyrket i Vikingenes laukgarder.

Figur 2 Vill-løk vokser i store mengder i en baserik strandskog like i nærheten av forfatterens hus i Malvik,ST.

Figur 3 *Allium oleraceum* fra Tautra i forfatterens hage; dyrket av Vikingene i Trøndelag?

Andre funn

Fra Dagrunn Grønbech i Bodø har vi bekreftelse om at folk flyttet med seg hjem vill-løk til mat. Hun skrev: "....Jeg har også tatt vare på en "spesiell" vill-løkplante som min onkel viste meg på en åker han slo og fortalte at det anget løk. Hva denne er vet jeg ikke. Har også fortelling fra en av ytterste øyene i kommunen (øygruppen Flæsen sørvest i Herøy kommune) hvor der fantes lite jord, at de har spist denne løken. Har funnet denne også i prestegårdshagen på Herøy der det opp gjennom tidene har vært flere hageinteresserte bondeprester gjennom tidene. Det var en forbindelse mellom min familie og prestegården. Antakelig har den vært brukt til matlaging. Det var min onkel ca. 85 år (nå død) som gjorde meg oppmerksom på løken på jordet ved en husmannsplass tilhørende gården. Så dette tror jeg er en "spennende" løk. Senere har jeg også funnet den i sjøtomta til Tenngården. Trolig var det nær forbindelse mellom karen Munch Grønbech og prestegården. Har også blitt fortalt at på øygruppen Flæsen sørvest i Herøy kommune og som var bebodd inntil på 1930-tallet, at denne løken vokste på øya og ble benyttet i maten.

Anita Saur Haukvik skriver: Ser at du etterlyser gamle løk. Jeg fjernet noen fra en gammel hage (antar huset var 50 år da det ble revet i 2002) her på Møvik utenfor Kristiansand for noen år siden, men den var ikke så dekorativ som jeg trodde den skulle bli. Har ikke peiling på hva det er, kanskje strandløk eller vill-løk? Det er 7 minutter å gå til stranda her. Nå ser jeg at en av morplantene har sådd seg og laget mange småløk Litt uryddig og slengete, ikke i "pen tue", liksom. Adressen for hvor løken ble funnet er Skarpelunden 5, som nå er ødelagt i hageperspektiv. Jeg er litt usikker på om den var plantet eller ei, mener å huske at det stod en tue i enden av noen skyggesildrer eller en lignende kryp-plante. Det at den stod på enden og ikke midt oppi kan jo tyde på en bevisst handling. Jeg tror ikke det var mye av den, og det tyder på annen spredning, for hos meg har den laget nye løk hvor enn den har lagt hodet sitt. Og denne en gang så flotte hagen var ikke skjøttet på mange år.

Fra Erling Lusæther som bor nær den nordligste funnstedene på Østlandet, i Heidal, 870 moh. Vedkommende ringt like etter intervju om løkprosjektet med NRK Oppland og Hedmark; Han fortalte om det de kalte for Vill-løk. Bestemoren hans fortalte om at folk reiste opp dit for å samle løken som ligger ikke langt fra gården!

Figur 4 *Allium vineale*? "Hair" i Rigmor Solberg's urtehage utenfor Sortland i Vesterålen.